

NOBILI ȘI CNEZI BĂNĂȚENI – NOI REFLECȚII ASUPRA UNOR MUTAȚII SOCIALE (1350-1450)

Ligia Boldea

Cuvinte cheie: *Banat, nobilimea română, cnezi bănățeni, uzurpări, donații.*
Mots-clés: *Banat, noblesse roumaine, knezes banatiens, usurpations, dons.*

Problematica evoluției cnezimii în spațiul românesc medieval, în general, și a cnezimii române transilvănene și bănățene, în particular, a fost mult dezbătută în istoriografia românească a ultimului secol, opiniile, contradicțiile sau certitudinile manifestându-se pe un ogor relativ fertil din punct de vedere documentar, fapt ce a determinat numeroase contribuții științifice, variabile ca însemnătate și valoare, dar pe deplin menite să dea răspunsuri asupra unor interogații vizavi de constituirea elitelor sociale românești medievale. Nu este în intenția noastră a relua această discuție de pe poziția a ceea ce cnezul român a reprezentat în evul mediu transilvănean sau bănățean, deși considerăm că subiectul nu este epuizat atâta vreme cât noi informații documentare pot apărea, iar modalitățile de interpretare istorică conțin încă suficiente elemente polemice pentru a se fi ajuns la o concluzie finală, unitară în accepțiunea sa la nivelul cercetării medievistice românești. Este de remarcat totuși evoluția teoriilor vizavi de rolul și locul cnezimii românești în societatea medievală a Transilvaniei și Banatului, evoluție determinată de stadiul cercetărilor istorice, de curentele și tendințele istoriografice cărora li s-au subsumat autorii ce au abordat problema în cauză, de metodologia utilizată sau de condiționările

ideologice ale căror presiuni au distorsionat uneori rezultatul cercetărilor date spre publicare.¹

¹ Spicuim doar câteva din contribuțiile semnificative ale istoriografiei române pe această temă: Ioan Cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sibiu, (1892); Ioan Bogdan, *Despre cnezii români. Scrieri alese*, ed. G. Mihăilă, București, (1968); *Banatul de altădată. Studii istorice*, I, Timișoara, (1944); Dinu C. Arion, *Cnezii români. Contribuții la studiul lor*, București, (1938); Victor Motogna, *Contribuții la istoria românilor bănățeni în evul mediu*, *RISBC*, XI, (1943), iulie-august, 3-31; Gheorghe Cotoșman, *Privilegiile românilor în cadrul districtelor valahe bănățene*, *RISBC*, XIII, (1944), 367-389; Silviu Dragomir, *Le Banat roumain*, Sibiu, (1944); Ștefan Olteanu, *Un document inedit privind istoria Banatului în secolele XIII-XIV*, *Studii*, XVII, (1964), 5, 1141-1146; Ștefan Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui lancu de Hunedoara*, *Studii și cercetări de istorie*, Cluj, 8, (1957), nr. 1-4, 25-67; Idem, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj-Napoca, (1971); Maria Holban, *Deposedări și judecăți în Banat pe vremea Angevinilor*, *SMIM*, V, (1962), 57-128; Eadem, *Din cronica relațiilor româno-maghiare în secolele XIII-XIV*, București, (1981); Eadem, *Mărturii asupra rolului cnezilor de pe marile domenii din Banat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, *SMIM*, II, (1957), 407-420; David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul XVI*, I, București, (1967); Marius Bizerea, Constantin Rudneanu, *Considerațiuni istorico-geografice asupra districtului autonom al Caransebeșului în evul mediu*, *SIB*, I, (1969), 7-22; Costin Feneșan, *Despre privilegiile Caransebeșului până la mijlocul secolului XVI*, *Banatica*, 2, (1973), 157-163; Idem, *Districtul românesc Mehadia la sfârșitul secolului al XIV-lea*, *Banatica*, 5, (1979), 265-275; Konrad G. Gündisch, *Cnezii români din Transilvania și politica de centralizare a regelui Sigismund de Luxemburg*, *Ștefan Metey la 85 de ani*, Cluj-Napoca, (1977), 235-237; Ioan Hătegan, *Cnezii români în lupta antiotomană. Cnezi bănățeni și hunedoreni în luptele lui lancu de Hunedoara. Atestări documentare (1439-1453)*, *Sargetia*, XIV, (1979), 225-232; Idem, *Rezistența cnezilor bănățeni față de politica de feudalizare în secolul al XIV-lea*, *Banatica*, 8, (1981), 217-223; Dan Grigore Pleșia, *La noblesse roumaine de Transylvanie. Structure et évolution*, *RRH*, III, (1987), 187-215; Ioan Aurel Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV-XVI*, Cluj-Napoca, (1991); Idem, *Statutul cnezilor supuși pe domeniile feudale din Transilvania în secolul al XIV-lea. Civilizație medievală și modernă românească*, Cluj-Napoca, (1985), 102-115; Radu Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hategului*, București, (1988); Avram Andea, *Banatul cnezial până la înstăpânirea habsburgică (1718)*, Reșița, (1996); Adrian Andrei Rusu, *Ioan de Hunedoara și românii din vremea lui*, Cluj-Napoca, (1999); Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania (1440-1514)*, București, (2000); Viorel Achim, *Banatul în evul mediu*, București, (2000).

* Muzeul Banatului Montan, B-dul Republicii, nr.10, Reșița, e-mail: ligiaboldea@yahoo.com.

Nici dialogul cu istoriografia maghiară, avantajată de accesul mult mai facil la sursele documentare, nu a dat randamentul firesc, atâta vreme cât „dialogul” a fost de cele mai multe ori un dialog al surzilor, motivat de considerente naționaliste pe care nici una din părți nu a găsit puterea să le depășească în favoarea unei aplecări exclusive asupra realităților unei societăți medievale ce a evoluat după cu totul alte coordonate decât cele existente mai bine de o jumătate de mileniu mai târziu.

Studiul elitelor românești ale Banatului medieval a favorizat apropierea de mediul social în care acestea au evoluat, de la stadiul de cnezi nerecunoscuți oficial în stăpânirile lor patrimoniale, la cel de cnezi nobili ce obțin actele doveditoare pentru dreptul lor de stăpânire funciară, pentru ca din veacul următor ei să fie integrați statutului de nobilitate, așa cum dovedesc formulele de cancelarie ce însoțesc actele lor de proprietate². Din această perspectivă, parcurgerea mai multor documente circumscrise unui întreg secol – 1350-1450 – perioadă nevralgică, definitorie pentru profilul ulterior atât al cnezimii, cât și al nobilimii bănățene, ne-a permis o introspecție mai detaliată în raporturile dintre nobilii și cnezii bănățeni, marcată de exemple concrete, a cărei finalitate se dorește a oferi o nouă dimensiune peisajului social al Banatului montan medieval.

Ecuția socială pe care o propunem are în vedere întreitul raport care s-a stabilit la nivelul ținutului, pornind de la noua legislație introdusă în regat de dinastia Angevină, între cnezii de rând (ce nu au obținut actele de confirmare în vechile lor stăpâniri), cnezii nobili români (recunoscuți de puterea centrală prin actele de noua danie ce le-au fost conferite tocmai în această perioadă) și nobilii alogeni, stabiliți în zonă grație unor donații regale, cei din urmă manifestându-se ca un factor perturbator, ce va complica procesul de redensare a suprastructurilor sociale bănățene.

Dintru început se impune precizarea că acest raport este unul sensibil diferit de la o zonă la alta, căci într-un fel s-a prezentat situația în Banatul de deal și de munte, cu ale sale opt districte privilegiate (circumscrise în linii mari banatului de Severin), mai protejate de imixtiunile externe, și cu totul altfel au stat lucrurile în zona de câmpie a comitatului Timiș,

prrielnică dezvoltării marilor domenii funciare, deci atrăgătoare pentru nobilimea regatului sau pentru demnitarii acestuia. Deosebit de interesant ni se prezintă spațiul de interferență dintre cele două zone, acolo unde fricțiunile determinate de dreptul de stăpânire asupra pământului au fost mult mai virulente în măsura în care aici s-au intersectat trei grupuri de interese: cel al cnezilor de rând, intrați sub varii forme de subordonare, care încă mai încearcă să își păstreze măcar o parte din posesiunile lor funciare; cel al cnezilor nobili români, posesori deja ai titlurilor de nouă danie, care își consolidează în această perioadă patrimoniul funciar; și cel al nobililor alogeni donați cu pământuri în zonă de către regalitate, fără îndoială partea cea mai interesată în extinderea cât mai rapidă, deci și mai brutală, a stăpânirilor funciare. Asupra acestei zone intermediare ne vom opri atenția în studiul de față deoarece, în opinia noastră, aici regăsim o tipologie relevantă pentru ceea ce conflictele de stăpânire vor fi fost în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea, atunci când s-a reșezat, potrivit noii legislații în vigoare, sistemul patrimonial funciar bănățean. În consecință, putem recunoaște această linie de demarcație la hotarele ce despărțeau comitatul Timiș de spațiul celor opt districte cărășene privilegiate, dintre care Comiatul, Cuiestiul, Izvoarele Carașului și Bârzava par să fi cunoscut cele mai multe confruntări de interese între cnezi și nobili, tranșate aproape fără nicio excepție în favoarea celor din urmă. În zilele noastre este vorba de partea de nord-vest a județului Caraș-Severin, acolo unde cursul Bârzavei iese din zona colinară și montană a Munților Dognecei înspre câmpia ce se continuă mai apoi cu cea a Timișului, în arealul localităților Berzovia, Gherteniș, Ramna, Ersig și Șoșdea. Geografic, este una din puținele zone de câmpie ale Banatului cărășan, fapt care ne întărește argumentația vizavi de interesul pronunțat al unor elemente alogene față de aceste locuri.

Interesantă ni se pare și maniera sensibil diferită în care s-au reajustat raporturile dintre cnezii și nobilii români bănățeni, precum și cele dintre cnezii români și nobilii alogeni, stabiliți după câte se pare în prima jumătate a secolului al XIV-lea în zonă. Dacă în primul caz apartenența la aceeași comunitate socială și patrimonială a avut o continuitate temporală venită din secolele anterioare (și acceptată în mod tacit de regalitatea arpadiană), fapt ce a influențat, după câte se pare, tranșarea într-o manieră mai moderată a raporturilor de stăpânire, nu același

² Ligia Boldea, *Nobilimea românească din Banat în secolele XIV-XVI (origine, statut, studiu genealogic)*, Reșița, (2002); Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, London, (2000), 93-94.

lucru se poate spune despre gravele probleme generate de interferența unor elemente din afara spațiului bănățean în sistemul de stăpânire funciară al ținutului, referindu-ne în acest sens la conflictele provocate de familii ca Himfy de Remetea, Chep de Ghertenis, Danciu de Macedonia sau Ioan *Bissenus* (Pecenegul) – familii de origine maghiară sau pecenegă, donate de regii Angevini cu moșii în zona de interferență dintre Banatul timișan și cel cărășan pe parcursul secolului al XIV-lea. Or, o asemenea întromisiune exterioară ce a tins să se suprapună peste structurile sociale și patrimoniale autohtone românești a lăsat urme semnificative în documentația vremii (chiar și atâta câtă ni s-a păstrat). Și nu este în intenția noastră a da o conotație predominant etnică acestui proces, în măsura în care nu credem într-o asemenea motivație pentru acel timp istoric. În mod esențial trebuie privit contextul social, politico-militar și confesional al epocii, definit de schimbarea dinastică ce s-a produs în fruntea regatului maghiar la începutul secolului al XIV-lea.

Urcarea Angevinilor pe tronul Ungariei a marcat inaugurarea unei întregi mișcări de reformă³, cu urmări vizibile asupra comunității românești, în general, și a elitelor sale sociale, în particular. Faptul că noua dinastie s-a dovedit a fi, înainte de toate, o dinastie militară, ce va purta lupte continue, ofensive pentru cucerirea de noi teritorii, nu a putut să nu afecteze structurile militare ale regatului, îndeosebi în regiunile mărginașe, chemate să susțină eforturile militare ale puterii centrale. Banatul a beneficiat de o atenție deosebită căci, după ce politica externă a regatului a oscilat în prima jumătate a secolului XIV între Adriatică și Balcani, ea s-a canalizat în a doua jumătate a secolului înspre sud-estul european, unde se vor desfășura acțiuni politico-militare împotriva Țării Românești și a țaratelor bulgare. Or, în aceste condiții, rolul militar al cnezimii române devine din ce în ce mai evident, fiind totodată modalitatea prin care mulți dintre ei au reușit să-și păstreze drepturile și libertățile ce au decurs din calitatea lor de stăpâni de pământuri, deschizându-și astfel calea spre înnobilitate, mai precis spre recunoașterea oficială, „*de iure*”, a statutului lor de feudali deținut „*de facto*”. Imediata vecinătate a Banatului față de Țara Românească a determinat implicarea directă a românilor bănățeni în conflictele care se desfășurau în zonă, cu atât mai mult cu cât

banatul de Severin a devenit un măr al discordiei, disputat acerb între regii Ungariei și primii domnitori ai Țării Românești. S-a spus, de altfel, că *sub Angevini, românii liberi au devenit niște prețioși auxiliari, având a intra prin forma vasalității într-o ordine de solidaritate politică și militară ca în acel Apus*⁴.

Și totuși, domnia lui Ludovic I (1342-1382) s-a dovedit a fi contradictorie față de elita românească a Banatului, ceea ce a atras atitudini similare din parte reprezentanților acesteia. În fapt, situația acestora din urmă a fost decisă în urma confruntării celor două coordonate principale ce au caracterizat domnia celui de-al doilea Angevin: pe de-o parte cea socială, restrictivă și nivelatoare, concretizată prin diplomele din 1351 și 1366⁵, care a expus cnezimea română, lipsită de actul scris și ortodoxă, deposedării și decăderii din statutul de nobilitate; pe de-altă parte, cea politico-militară, a expansionismului îndreptat spre ținuturile sud-carpatică și sud-dunărene, în cadrul căreia Banatul și apărătorii săi tradiționali au jucat un rol de prim rang, cu atât mai mult cu cât libertatea dobândită de românii de peste munți risca să devină o alternativă periculoasă pentru unitatea, și așa eclectică, a statului maghiar. În opinia noastră, în aceste decenii de aprige tulburări interne și externe s-a decis evoluția ulterioară a feudalității române locale, deși opțiunea finală a acesteia a fost precedată de o adaptare anevoioasă la noile norme juridice impuse de regalitatea maghiară. Documentele vorbesc despre tulburări sociale începând cu anul 1366 la nivelul Transilvaniei și Banatului, caracterizate ca acțiuni de împotrivire față de politica de aservire a cnezilor români și a supușilor lor față de nobilimea maghiară, prin deposedarea și nesocotirea drepturilor străvechi⁶. Pe de-altă parte, aceeași perioadă a cunoscut o serie de proscrisii și confiscări împotriva unor cnezi bănățeni⁷, acuzați de infidelitate față de puterea centrală, despre care se poate bănui că, încurajați de biruințele domnului muntean, l-au sprijinit trecând de partea lui atunci când a fost atacat de regele maghiar ori și-au găsit refugiul dincolo de munți. Numai că această ultimă opțiune nu a putut fi o soluție viabilă pentru păstrarea

⁴ Nicolae Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, (1940), 33.

⁵ Ioan Aurel Pop, Un privilegiu regal solemn de la 1366 și implicațiile sale. *Mediaevalia Transylvanica*, I, (1997), 1-2, 69-84.

⁶ Maria Holban, *Din cronică relațiilor...*, 286.

⁷ Eadem, *Deposedări și judecăți în Banat...*, 57-58.

³ Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale (895-1526)*, Cluj-Napoca, (2006), 202-203.

drepturilor și libertăților recunoscute în mod tacit de anterioara dinastic arpadiană. În consecință, singura cale de urmat a fost aceea de a materializa credincioasele servicii militare prestate pentru regalitate în acte adevărate, de întărire în stăpânirile strămoșești, soluție adoptată cu succes de un mare număr de cnezi bănățeni, ce se vor integra pe parcursul secolului următor în adevărata nobilime a regatului.

Revenind la subiect, tot în această perioadă se poate presupune că regalitatea a efectuat o serie de donații către unele familii străine de spațiul bănățean, posibili demnitari sau apropiați ai acesteia, donații ce au răsplătit cu siguranță servicii militare importante în acest complex context politico-militar. Deși nu s-au păstrat decât parțial asemenea acte⁸, doar astfel considerăm că se poate explica stabilirea în Banat a unor familii de origine maghiară sau pecenegă, cel mai notoriu caz fiind cel al familiei Himfy (al cărui personaj central a fost Benedict Himfy, ban al Bulgariei și, ulterior, comite de Caraș și Cuvin), ce și-a dobândit patronimicul bănățean de Remetea⁹ – una din posesiunile ce au constituit domeniul lor funciar din Banat. Alături de această influentă familie și în imediata vecinătate a posesiunilor sale regăsim stăpânirile familiei Chep de Gherteniș, atestată documentar pentru prima dată în 1365¹⁰, pe cele ale lui Ioan Bissenus (Pecenegul), castelan de Ersumlow (Vârșeț) și comite de Owar, pomenit pentru întâia oară în anul 1357¹¹ sau ale familiei Danciu de Macedonia¹², pe care o regăsim în unele documente atât în situații pașnice cât și litigioase cu familiile Himfy și Chep de Gherteniș, dar și cu oamenii locului.

Plasându-ne pe aceste coordonate spațiale și temporale, din derularea documentelor a rezultat o problematică variată, incitantă sub multe aspecte, ce contrazice teoria unei evoluții liniare și abrupte a procesului de stratificare a cnezimii

române bănățene, teorie fundamentată pe ideea luptei de clasă, des invocată în literatura de specialitate de dinainte de 1989. Nu putem nega finalitatea acestui proces; ceea ce dorim însă să reliefăm sunt diferențele specifice, acțiunile și reacțiunile, toate acele elemente care ne pot apropia de o mai bună înțelegere a acelor vremuri.

O primă temă de dezbatere ar fi cea a uzurpărilor de stăpâniri cneziale, a deposărilor, ce trebuie însă contrapusă cazurilor în care cnezilor bănățeni li se restituie sau chiar dăruiesc posesiuni. Un prim caz păstrat de mărturia documentelor este cel al pământurilor de pe Valea Secașului, vale situată pe cursul râului Caraș, pe rama sudică a Munților Dognecei, ale cărei hotare începeau lângă o mină regală numită Baia Secașului și se învecinau cu cele ale cetății Caraș¹³. Aflăte în stăpânirea urmașilor cnezului Zokul (Fărcaș, Grigore și Nicolae), care se pare că a fost întărit în stăpânirea lor prin act regal de către Carol Robert înainte de 1340, ele fac obiectul atenției comitelui de Ersumlow, Ioan Bissenus (Pecenegul), care le solicită regelui Ludovic I în cursul anului 1357, în baza slujbelor sale credincioase. Constatăm deja tendința ca abuzul și preeminența funcției să primeze în fața legitimității dreptului de stăpânire și al condiției modeste și nesigure deja a deținătorilor de drept. O realitate evidentă, dar nu suficientă, de vreme ce în toamna aceluiași an, în 25 septembrie 1357¹⁴, stăpânirile de pe Valea Secașului au fost încălcate de cnezul Basarab din Carașova Mare și de un alt Basarab din Carașova Mică care, în tăcerea nopții, înarmați cu răutate precepută, au voit să îi omoare și, dacă n-ar fi putut scăpa cu fuga, i-ar fi ucis pe ei fără îndoială, iar casele lor le-au dat pradă focului..., pricinuindu-se astfel o pagubă de 40 de mărci și, fapt care a avut repercusiunile cele mai grave, provocând pierderea actelor de stăpânire doveditoare, care au fost mistuite de foc. Acțiunea cnezilor de Carașova Mare și Mică ridică evidente semne de întrebare, căci faptele lor nu pot fi considerate întâmplătoare; s-ar putea presupune că, dat fiind faptul că stăpânirile lor se aflau în imediata vecinătate a pământurilor de pe Valea Secașului (pe același curs al Carașului, dar în amonte)¹⁵, ei au fost motivați de interese personale, încadrabile în permanentele conflicte de stăpânire specifice acelor timpuri. În schimb, finalitatea acestor acțiuni ne indică o altă realitate,

⁸ De pildă, actul din 1323 prin care regalitatea dona lui Ladislau, Paul și Ioan, fiii lui Heym moșiile Oșiacu, Chechet, Zeuren și Bocorundia din nord-vestul districtului Caraș, stăpâniri care au fost anterior cneziale. Vezi Dumitru Țeicu, *Banatul montan în evul mediu*, Timișoara, (1998), 304 și 360.

⁹ *Ibidem*, 367. Astăzi așezare dispărută de pe raza comunei Berzovia, pe malul nordic al Bârzavei.

¹⁰ Ortway Tivadar, Pesty Frigyes. *Oklevelek. Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez*, I, Pozsony, (1896), 103.

¹¹ DRH, C, Transilvania, XI, București, (1977-), 285.

¹² Așezarea Macedonia era situată în comitatul Timiș, pe malul Timișului, prima atestare documentară datând din 1334, când parohia Macedonia a fost înscrisă în listele papale. Vezi D. Țeicu, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Presa Universitară Clujeană, (2007), 188.

¹³ D. Țeicu, *Arheologia satului medieval din Banat*, Reșița (1996), 60.

¹⁴ DRH, C, XIV, 11, 287.

¹⁵ Carașova Mare a fost localizată în perimetrul de astăzi al comunei Carașova, iar Carașova Mică în cel al comunei Goruia. Vezi, D. Țeicu, *Banatul montan...* 310.

și anume aceea că, forțați de împrejurări, cnezii din Secășeni își cedează, la sfârșitul anului 1357, stăpânirile lui Ioan Pecenegul, care se obligă însă să le dea o sesie de pământ unde să își ridice 50 de gospodării. În consecință, în 14 iunie 1358, Ioan Pecenegul a fost introdus în stăpânirea moșiilor de pe Valea Secășului¹⁶. Rămâne să reflectăm asupra atitudinii cnezilor din Carașova, ce pare a fi fost contrară intereselor de grup social și etnic; dar, oare așa se pune problema în a doua jumătate a secolului al XIV-lea? Documentele nu specifică faptul (des întâlnit, de altfel) că ei ar fi fost oamenii comitelui de *Ersulow*, ceea ce nu este relevant, căci poate să fie o simplă omisiune. Pare evident însă că ei au acționat în interesul comitelui, ca factori de presiune, ceea ce ne determină să ne interogăm serios asupra conceptului de solidaritate de grup sau etnică, cu care nu putem opera în mod exhaustiv. Definitiv nu se pare interesul dictat de prezervarea stăpânirii asupra pământului, de recunoașterea acestui drept de către puterea centrală și, de ce nu, de sporirea sa indiferent prin ce mijloace. Or, acestea se pare că au îmbinat înțelegerea scrisă, persuasiune, coerciția și violența.

Cazul clasic în literatura de specialitate¹⁷ este cel al stăpânirii *Woya* sau *Patak* (Valea), aparținând unei familii de cnezi ai românilor cetății Iliidia, ce a presupus o întreagă desfășurare de acțiuni judiciare între anii 1361-1378, ce au dus într-un final la deposedarea definitivă a cnezilor de Valea în favoarea familiei Himfy de Remetea. S-a plecat de la acuzații de „acte de violență și excese” atribuite românilor, pentru ca, sub pretextul lor, în 14 martie 1361¹⁸ Ioan Pecenegul să își trimită slujitorii pe pământurile cneziale pentru a le lua bunurile și a-i alunga din casele lor, întreg anul stând sub semnul unor asemenea violențe, duse la extrem, inclusiv agresarea femeilor și incendierea caselor pentru a se distruge actele de posesiune (după câte se pare, o practică uzuală în raporturile de forță dintre stăpânii de pământuri). La sfârșitul anului 1361 posesiunea Valea, alături de alte trei moșii au fost cumpărate de rege de la Ioan Pecenegul pentru 340 de florini și donate mai apoi lui Benedict Himfy¹⁹. Implicarea familiei Himfy a pecetluit soarta acestei posesiuni cneziale căci, sub forma unei rehotârnicii

realizate în martie 1377²⁰ la cererea și în favoarea Himfyștilor, cu toate protestele cnezilor, în anul următor dreptul de stăpânire a fost tranșat definitiv, actul din 29 martie 1378²¹ fiind, după cum s-a constatat și în cercetările anterioare²², o sinteză a proceselor cnezilor de Valea cu Ioan Pecenegul și familia Himfy.

Considerăm oportun a aminti și cazul posesiunii Biniș²³ din cadrul districtului Cuiеști, moșie intrată în stăpânirea familiei Himfy tot printr-o donație regală, care a avut loc în anul 1349 și a acoperit o deposedare a unor cnezi, realitate atestată de faptul că în anii 1371-1372 un anume *Radul kenesus filius Scosac de Bynus* a trimis trei oameni la refacerea cetății Orșova. Prezența cnezului Radu în fruntea satului, într-un moment în care urmașii lui Himfy au procedat la o reglementare patrimonială internă a fost interpretată de Viorel Achim ca o dovadă că donația din 1349 nu a eliminat structura socială anterioară, nobilul străin suprapunându-și stăpânirea certificată de diploma regală asupra satului, în vreme ce vechiul stăpân cnez a rămas doar un fruntaș, intermediar între stăpân și obște²⁴.

Pentru secolul al XV-lea, de referință sunt zălogirile ce l-au avut ca beneficiar pe Ioan (Iancu) de Hunedoara²⁵ în anii 1435 și 1440, zălogiri prin care, în schimbul unor împrumuturi acordate regalității, celebrul personaj avea să dobândească o serie de posesiuni în Banat, printre care districtul Comiat (în 1435) sau districtul Bujor (în 1440), în ambele cazuri fiind amintite satele cneziale existente (*cum cunctis eiusdem villis tenutis Keneziatibus*).

²⁰ Lukinich E., Gáldi L., Makkai L., *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum*. Budapesta. (1941), 277. Cu acest prilej sunt enumerate mai multe sate cneziale: cnezatul lui *Guden* cu 5 țărani, satul lui Pavel cnezul tot cu 5 țărani, satul cnezului Ștefan cu 4 case, *Foktalan* cu 9 case și Berliște cu 8 case.

²¹ Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, III, Budapesta, (1882), 132.

²² M. Holban, *op. cit.*, 118-121; I. A. Pop, *Instituții medievale românești...*, 121.

²³ Aflată astăzi pe raza comunei Doclin, situată pe rama nord-vestică a Munților Dognecei, la confluența acestora cu câmpia Bârzavei. Vezi D. Țicu, *op. cit.*, 299.

²⁴ V. Achim, *op. cit.*, 46-47, 49 și 104.

²⁵ Sunt interesante formulele actelor elaborate din ordinul lui Sigismund de Luxemburg, respectiv Vladislav I. Primul il pomenește a *Johannis dictus Olah filius condam Woyk de Hunyad Aule nostre Miles*, cel de-al doilea ca *fidelium nostrorum dilectorum Magnificorum utriusque Johannis de Hwnyad Banorum nostrorum Zewrinensium*, extrem de elocvente pentru impresionanta carieră politică și militară parcursă de acesta. Vezi Pesty Fr., *op. cit.*, 351 și 376.

¹⁶ Dan G. Pleșia, *op. cit.*, 202.

¹⁷ Amplu dezbătut de către M. Holban în *Deposedări și judecăți în Banat...*, 57-128, reluat mai apoi în numeroase alte studii ce au atins problematica cnezială.

¹⁸ *DRH*, C, XIV, 12, 20-21; Traian Popa, *Români din Banatul medieval. Banatul de altădată. Studii istorice*, I, Timișoara, (1944), 134-135.

¹⁹ *Ibidem*. 50-51.

Nu întotdeauna uzurpările sau încercările de deposedare ale unor cnezi au avut finalitate, fapt explicabil în opinia noastră prin soliditatea argumentelor documentare deținute de cnezi și prin lipsa de determinare sau interesul scăzut al oponentilor. De pildă, unul din cele mai timpurii documente ce atestă stăpânirea cnezială în Banat datează din anul 1319 și se referă la stăpânirea familiei cnezului Baciș asupra moșiei *Egrus* (Agris), identificată mai recent de Dumitru Țeicu în zona de câmpie între Clopodia și Ferendia²⁶, adică exact în acea zonă de interferență dintre Banatul timișan și cel cărășan pe care am luat-o în discuție. În aprilie 1319 cnezul Baciș și fiul său, Ioan se plâng comitelui Simon de Caraș împotriva lui *Paulus dictus Olosz*, care ar fi intrat cu forța în satul său și i-ar fi strămutat pe locuitorii acestuia într-un alt loc²⁷. În anul următor satul este amintit tot în posesiunea cnezului Baciș. Patruzeci de ani mai târziu, în 1360, nepotul lui Baciș, Dominic, fiul lui Ioan este pomenit în calitate de parte într-un proces cu Laurențiu Himfy, proces ce s-a judecat în adunarea nobililor comitatului Caraș și care a avut ca subiect modul în care nobilul Himfy a cotoplit moșiile *Zeuren*, *Ozyag*, *Bokorond* și jumătate din Agris, sate stăpânite de înaintașii lui Dominic în mod legal. Bănuim că prezența, de data aceasta, a actelor doveditoare a împiedicat, cel puțin pe moment, o tranșare definitivă a pricinii în favoarea influenței familiei, căci la finele anului 1363 procesul era încă pe rol.

Un alt exemplu notoriu este cel al voievodului Ioan, zis și Lupcin, fiul lui Iuga, căruia, prin diploma regală din 5 octombrie 1350 i se restituie posesiunile Spini, Prisaca și multe altele (*ac alie quam plures possessionis*) din districtul Sebeș, pe care predecesorii săi le primiseră, în împrejurări necunoscute, în secolul al XIII-lea, probabil între 1235-1257, și care în timpul urmașilor lui Béla IV au fost uzurpate prin forță (*quas potentialiter detinerent occupatas in preiudicium eiusdem*). Determinant și în acest caz a fost faptul că solicitantul a putut prezenta comitelui de Caraș, Posa de Zeer, actele ce atestau dreptul de stăpânire (*litteras dominorum nostrorum regis et ducis...*) emise de Béla IV și de ducele Ștefan, fapt care a permis restituirea lor²⁸.

În alte cazuri motivația deposedărilor a fost alimentată de acuzațiile de infidelitate care au fost aduse împotriva unor cnezi, situație pe care o întâlnim cu precădere în perioada conflictului dintre Ludovic I al Ungariei și Vladislav Vlaicu al Țării Românești, conflict ce a generat o oarecare polarizare la nivelul cnezimii bănățene, ce a atras după sine retractul regal asupra unor stăpâniri cneziale. Un astfel de caz a fost acela al cnezilor Ioan, Ladislau și Petru, fiii lui *Nexe* (Neacșu) din *Nexefalva*, cărora regele le-a confiscat în 1369 17 posesiuni deținute în apropierea Lugoșului, după care i-a alungat din țară²⁹. Cum însă deposedarea s-a dovedit a se fi realizat prin inducerea în eroare a regelui, cei trei frați au obținut în cele din urmă iertarea acestuia și, odată cu ea, posesiunile în decursul anului 1372. Ne putem pune întrebarea, ipotetică, desigur, dacă acuzația de infidelitate pe baza căreia s-a realizat retractul din 1369 nu a venit din partea unor apropiați sau condizionali din același mediu cnezial; pentru a nu risca o speculație inutilă, ne grăbim să semnalăm un caz similar, petrecut în sânul uncia dintre cele mai importante familiile nobile române bănățene – Bizerea de Caransebeș - între anii 1429-1439. În urma unei acuzații de infidelitate, regele Sigismund de Luxemburg îi confiscă lui Lado de Bizerea moșiile pe care tot el i le reconfirmase în 1429, pentru a le dăruia în același an rudei sale, Nicolae de Bizerea, militar al curții regale și familiar al lui Iancu de Hunedoara. După câte se pare, acuzația a venit tocmai de la acest Nicolae, nepot de frate, căci cu el se va judeca în anii următori fiul lui Lado (ce se refugiase în Țara Românească, unde se pare că a și murit), Ladislau, obținând în 1439 din partea adunării nobililor și cnezilor români din districtul Sebeș repunerea în drepturi a familiei sale și restituirea moșiilor confiscate, prin faptul că a dovedit că acuzația de infidelitate formulată împotriva tatălui său a fost falsă³⁰.

Tot sub acuzația de infidelitate i-a fost confiscată în 1376 moșia Bolvașnița din districtul Mehădia lui Vladislav, fiul lui Laheci care, *părăsind calea credinței a fugit în părțile Țării Românești spre batjocura maiestății noastre și s-a alăturat dușmanului nostru*, după cum acuza actul regal de retragere a stăpânirii³¹.

²⁶ D. Țeicu, *op. cit.*, 290.

²⁷ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I/1, București, (1887-), 579; A. Andea, *op. cit.*, 152.

²⁸ Ștefan Olteanu, *op. cit.*, 1141-1146; M. Holban, În jurul publicării unor documente inedite. *Studii*, XIX, 4, (1966), 765-782; Cosmin Popa-Gorjanu, From *Kenesii* to *Nobiles Valachi*. The Evolution of the Romanian Elite of the Banat in the Fourteenth and Fifteenth Centuries. *Annual of Medieval at CEU*, 6, (2000), 113.

²⁹ Ortway T., Pesty Fr., *op. cit.*, 108; Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, I, Budapesta, (1896), 75.

³⁰ L. Boldea, *op. cit.*, 173-175. Dragoș-Lucian Țigău, Familia Bizere-Găman în secolele XV-XVII. *Banatica*, 15/II, (1999), 39.

³¹ C. Feneșan, Districtul românesc Mehădia..., 266.

De data aceasta însă, vinovăția fiind dovedită, retractul a rămas definitiv, moșia confiscată fiind donată altor cinci cnezi români drept recunoștință față de faptele de credință și slujbele lor aduse în expedițiile militare împotriva Serbiei și Bulgariei, dar mai ales la redobândirea banatului de Severin.

Pentru o echilibrare a tabloului social pe care intenționăm să-l creionăm se cuvine a aminti și cazurile în care cnezii români au fost beneficiari ai unor danii regale, și nu în perioada ambiguă a secolului al XIV-lea, când procesul de separare dintre cnezii de rând și cei nobili debutează, ci în perioada mai târzie a secolului al XV-lea, atunci când mai multe familii cneziale române au obținut statutul de nobilitate în paralel cu stabilizarea patrimoniului lor domenal, deci disponibilitățile funciare erau mult mai reduse. Este cazul lui Bogdan, fiul lui Nicolae, fiul lui Măgoia și al familiei sale, care a dobândit în 1420 acte de stăpânire din partea castelanului de Severin, Orșova, Mehadia, Sebeș și Jdioara, Sigismund Lossonczy, asupra posesiunii regale *Magoyafalua*, Răchita și Strâmptura din districtul Comiat pentru serviciile lor militare deosebite, pentru a le stăpâni în același fel ca și ceilalți cnezi³².

Tot ca o consecință a participării la campaniile militare din 1442, purtate de data aceasta de lancu de Hunedoara, în 6 iulie 1442 cnezii români (*walachorum Kenesiorum*) Nicolae Turcin de Gamza și Mihail de Cornet din districtul Lugoș au fost recompensați de către Vladislav I cu *donatio titulo* ce a presupus jumătate din posesiunile Berzasca, Ohaba și Ohabața din districtul Lugoș, în timp ce cealaltă jumătate a revenit cnezilor români Mihail, Gheorghe, Ioan, Nicolae și alt Mihail, toți din Berzasca³³. O simptomatică formă de stăpânire în indiviziune, generalizată la nivelul Banatului cărășan medieval, fie că a fost vorba de posesiunile unei singure familii nobile, fie că au intrat în condvizionalitate mai multe familii nobiliare sau cneziale.

Ajungând cu discursul în acest punct, considerăm că este absolut necesar de subliniat, pentru mai buna înțelegere a complexului peisaj social al epocii, raporturile care s-au stabilit în timp între cnezii români bănățeni și nobilii români ai Banatului cărășan vizavi de stăpânirea asupra pământului, pentru a le compara cu cele detaliate anterior între nobilimea alogenă și cnezimea română. Două sunt cazurile pe care ne vom baza argumentația: cel al nobililor Deș de Timișel și cel al nobililor Mătnic de Ohaba Mătnic. În ambele cazuri, ascendența cnezială a acestor familii este dincolo de orice îndoială, ele fiind, de altfel, exemplele clasice ale filiației cnezi – cnezi nobili – nobili români, reflectate ca atare documentar la sfârșitul secolului al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea. Cnezii de Timișel au fost recunoscuți oficial de regalitatea maghiară în stăpânirile lor cneziale în 1387, pentru ca în anul 1390 ei să apară în aceleași stăpâniri, dar în calitate de cnezi nobili. În cazul familiei Mătnic, aceasta apare pentru prima dată documentar la mijlocul secolului XIV, în 1352, ca familie de cnezi, pentru ca din 1376 ea să fie deja menționată ca familie nobilă³⁴. Ceea ce s-a putut constata cu ușurință a fost faptul că raporturile dintre nobilii și cnezii români au devenit delicate din momentul în care primii au fost recunoscuți oficial, prin act scris, în stăpânirile lor, în timp ce cnezii de rând au continuat o vreme să-și stăpânească pământurile în baza vechiului *more keneziatu*s, fără a beneficia însă de confirmarea regală. Atunci când interesele funciare ale unor nobili s-au intersectat cu cele ale cnezilor, ascendentul pe care cei dintâi și l-au creat la sfârșitul secolului al XIV-lea le-a dat întotdeauna câștig de cauză în cadrul conflictelor de stăpânire care s-au declanșat. Bunăoară, în 1428³⁵, însuși regele Sigismund de Luxemburg a prezidat adunarea nobililor și cnezilor români din districtul Mehadia, în fața căreia s-a judecat procesul dintre nobilii români Deș de Timișel (Deș și Ladislav, fiii lui Petru, Mihail și Petru, fiii lui *Halya*, Andrei și Ladislav, fiii lui Hălmeag) și cnezii din satul *Kiralymezeye* (Ștefan, fiul lui Radoslav, *Rayo* și Dobre) pentru dreptul de stăpânire asupra moșiilor Iablanița și *Zalyn* din districtul Mehadia. Rădăcinile procesului coboară însă mult în timp, probabil la sfârșitul secolului al XIV-lea, când nobilii de Timișel și cnezii de *Kiralymezeye* au stăpânit în indiviziune aceste moșii. În 1402³⁶, într-o primă

³² V. Achim, Districtul Comiat. Contribuții la geografia istorică a Banatului în evul mediu. *AnB* (SN), Arheologie-Istorie, II, (1993), 247.

³³ Pesty Fr., *op.cit.*, 383. A fost o redistribuire de părți de stăpânire, căci anterior acelui an moșiile au fost divizate în trei părți, două revenind celor două grupuri de cnezi, în timp ce a treia a aparținut lui Ioan *waywode et Bani*, o interesantă titulatură, ce ne duce cu gândul la funcțiile deținute în acel moment de lancu de Hunedoara în zonă. Nu vedem însă cum s-ar fi putut ca acesta să dețină acea parte de stăpânire, deși este binecunoscut faptul că, începând cu anul 1435, lancu și fratele său Ioan și-au extins stăpânirile bănățene, atât în comitatul Timiș, cât și în banatul de Severin.

³⁴ L. Boldea, *op.cit.*, 162-163.

³⁵ Hurmuzaki, *op.cit.*, I/2, 553.

³⁶ Mályusz Elemér. *Zsigmondkori oklevéltár*. II/1, Budapest. (1951-1958). 259.

înfățișare, se pare că s-a ajuns la o ieșire din diviziune, voievodul Transilvaniei, Nicolae Csáky, hotărând ca nobilii Deș de Timișel să păstreze moșiile Iablașița și *Zalyn* în timp ce cnezilor Dragomir și Balsiu le-a revenit satul de baștină, *Kiralymezeye*. Același verdict l-a dat în 1425, în cadrul unui alt proces pe aceeași temă, și comitele de Timiș, Pippo de Ozora, deși cnezii români i-au acuzat pe nobilii de Timișel că i-ar fi izgonit cu forța de pe domeniile Iablașița și *Zalyn*. Judecând pe baza documentelor și a hotărârilor din anii precedenți, regele a respins din nou în 1428 plângerea cnezilor, ordonându-le în final „tăcere veșnică”. Interesant este faptul că într-un document din 3 mai 1436 aceeași posesiune *Kiralymezeye* va apare printre stăpânirile lui Mihail și Vasile de Cerna³⁷. Se ridică fireasca întrebare: în ce mod această posesiune a ajuns în stăpânirea nobililor de Cerna? Cum nu există dovada documentară a unei achiziții, se poate bănuî o altă modalitate, practică de nobilii bănațeni și prezentată în rândurile de mai sus: aceea a înfrățirii pe moșie cu unii cnezi, aceștia din urmă acceptând (sau solicitând) condvizionalitatea în schimbul protecției, însoțită uneori de sume compensatorii.

Mult mai spectaculos este exemplul oferit de familia nobililor de Mâtnic, cea care la începutul secolului al XV-lea a găsit noi modalități de a-și spori patrimoniul funciar, în condițiile în care numărul membrilor acestei familii s-a dovedit a fi simțitor mai mare în raport cu alte familii nobile bănațene. Asistăm la un șir de acțiuni juridice prin care Mâtniceni dobândesc o serie de posesiuni sau părți de posesiuni din parte unor cnezi români bănațeni drept recompensă pentru protecția și serviciile aduse acestora, la care s-au adăugat și unele sume de bani. Este exprimată astfel o relație interesantă între cnezii români ce au realizat ascensiunea în ierarhia oficială a statului și nobilii români, de origine cnezială ei înșiși, relație ce poate sugera un anumit tip de legături vasalice care, chiar dacă nu s-au circumscris tiparelor occidentale clasice, nuanțează profilul acestor elite românești, exemple edificatoare fiind întâlnite și în alte zone ale Transilvaniei, acolo unde conjunctura social-politică și economică a dus la conservarea și afirmarea unei feudalități românești, recunoscută și acceptată de regalitatea maghiară, chiar dacă ea nu va fi inclusă niciodată în

sistemul de stări. Revenind la situația funciară a Mâtniceniilor, în 1404³⁸ fiii lui Bogdan Român de Mâtnic au fost confirmați de comitele de Timiș și Caraș, Filip de Korogh, în stăpânirea posesiunii regale *Vozești* (*Lybanfalva*), pentru meritele lor militare, documentul făcând mențiunea că această stăpânire cu caracter cnezial a fost obținută de nobilii de Mâtnic din partea unor cnezi români în fața scaunului de judecată al districtului Sebeș. Situația se clarifică 18 ani mai târziu, în 1422, când un nou document ne indică cu precizie modalitatea prin care nobilii Mâtniceni au obținut această moșie: în fața Capitlului din Arad, Stanciu și Drăgan, români din districtul Comiat, cedează dreptul lor de stăpânire asupra moșiei *Vozești*, pe care au stăpânit-o se pare în condvizionalitate, către nobilii de Mâtnic în schimbul sumei de 100 florini³⁹.

Într-o împrejurare pe care o bănuim asemănătoare, în 1411, trei dintre fiii lui Bogdan de Mâtnic și-au adjudecat stăpânirea asupra posesiunii *Var* (*Mezpatatak*) din districtul Sebeș în urma procesului cu Paul, fiul lui Matei și rudele sale, deoarece Mâtniceni au putut dovedi cu acte comitelui de Timiș, Pippo de Ozora, că ei au stăpânit această moșie de 32 de ani⁴⁰.

O posesiune care a suscitât o nouă serie de controverse, prelungite pe o perioadă de mai bine de 30 de ani, a fost cea a cnezatului *Prisaca* (*Gyepew*) din districtul Sebeș, aflată inițial în stăpânirea unor cnezi români de *Prisaca*. Potrivit unui document din 1412⁴¹, în fața Capitlului din Cenad s-a perfectat înțelegerea dintre Dionisie, Petru, Paul și Stan cnezi de *Prisaca* și Fărcaș de Mâtnic cu fiii săi, prin care cnezii îi cedează nobilului din Mâtnic jumătate din posesiunea *Prisaca* pe care au deținut-o cu drept de stăpânire cnezială, cu titlul de donație perpetuă. Motivația gestului lor transpare cu claritate din document, ea fiind determinată de *multele și neprețuitele ajutoare și servicii* pe care nobilul în cauză le-a făcut acestor cnezi. Deși înțelegerea a fost reconfirmată în 1439 de regele Albert al Ungariei, problema se reactualizează în 1443, când raportul de stăpânire s-a modificat în beneficiul fiilor și nepoților lui Fărcaș de Mâtnic, cărora Petru, fiul lui Stan de *Prisaca*, în numele său și al condvizionalilor săi, le cedează încă o treime din moșie pentru serviciile aduse⁴². Situația se complică însă

³⁸ Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, 519.

³⁹ V. Achim, *op. cit.*, 246 și 254.

⁴⁰ Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, 473-474.

⁴¹ *Ibidem*, 482; Traian Popa, Familia Mutnic. *RISBC*, XIII, (1944), mai-august, 528 și 535.

⁴² *Ibidem*, 693.

³⁷ L. Boldea, Un caz aparte în elita socială a Banatului medieval: familia nobililor de Cerna (secolul al XV-lea). *AnB* (SN), Arheologie-Istorie, X-XI, (2002-2003), 2, 320 și 323.

în 1445⁴³, deoarece asupra posesiunii în cauză au emis pretenții și nobilii de Măciș, ce au invocat existența unei donații asupra Prisăcii acordate de regele Vladislav I, care probabil că nu a luat în considerare drepturile mai vechi ale nobililor de Mătnic și ale cnezilor de acolo. Însuși Iancu de Hunedoara judecă acest litigiu în cadrul scaunului de judecată întrunit la Hunedoara, prilej cu care, în urma confruntării tuturor documentelor aduse de părți s-a ajuns la un verdict surprinzător și, am spune noi, aproape unic în întreaga cazuistică discutată. Astfel, cererea Măcișeștilor a fost considerată neîntemeiată, negându-se dreptul lor de stăpânire la Prisaca. În același timp, voievodul a constatat că nici nobilii de Mătnic nu aveau temciuri prea vechi de stăpânire acolo și că au ajuns printr-un concurs de împrejurări un fel de protectori ai cnezilor din Prisaca. Drept urmare, adunarea nobiliară adjudecă doar o treime din moșie familiei Mătnic, în timp ce două treimi i-au revenit „pe veci” lui Stan de Prisaca și condizionalilor săi. Pentru secolul al XV-lea este o mărturie aproape excepțională asupra faptului că un important scaun de judecată nobiliar a tranșat o problemă funciară în favoarea unor cnezi și în defavoarea unor nobili, când regula se pare că a fost exact contrară, ascendentul social-juridic fiind în majoritatea cazurilor determinant. Reiterăm o opinie formulată în paginile anterioare și anume aceea că singurul argument pe care cnezii l-au putut contrapune pretențiilor și presiunilor venite din partea unor nobili, români sau alogeni, a fost temeiul actului scris; numai că tocmai acest lucru a făcut diferența între cnezi și nobili – capacitatea de a obține confirmarea scrisă, deci recunoașterea statutului social-juridic privilegiat.

În sfârșit, pe aceeași cale au dobândit Mătniceni jumătate din moșiile Oloșag și Dragomirești, situate lângă Lugoj dar nepopulate, ele fiindu-le cedate în 1439⁴⁴ de către Mihail, fiul lui Cosma de Oloșag. Motivația gestului se deslușește dintr-un document emis în anul 1440: se pare că asupra celor două pământuri aparținând familiei Oloșag a ridicat pretenții și Andrei *Zyn de Zynfalva*, ce ar fi obținut act de donație din partea regelui Albert⁴⁵. În consecință, familia Oloșag, amenințată cu deposedarea, a preferat să își cedeze jumătate din dreptul de stăpânire nobililor de Mătnic, doar pentru a-și salva în acest fel măcar o partea din pământul strămoșesc.

O altă problemă ce transpare din documentele consultate vizează o serie de violențe și agresiuni ce sugerează un climat social destul de tensionat în anumite momente istorice, dar poate că și o normalitate de conduită comunitară marcată de interese adverse și de lupta pentru o poziționare cât mai avantajoasă în ierarhia socială și patrimonială a zonei. Interesant ni se pare faptul că protagoniști ai acestor manifestări agresive, individuale sau de grup, au fost de regulă nobilii alogeni și cnezii români bănățeni, într-o paritate și reciprocitate care dă de gândit atunci când regăsim tendințe de a introduce în șabloane deja consumate asemenea raporturi sociale. Prezența nobililor români într-o asemenea ecuație este aproape neglijabilă sau, cel puțin, nu poate fi detectată documentar, și nu atribuim o asemenea realitate în primul rând solidarității etnice; opinia noastră este aceea că în raporturile dintre cnezii de rând și nobilii români s-au consumat alte modalități de rezolvare a conflictelor patrimoniale, după cum am văzut în paginile anterioare, ce au derivat din evoluția comunității românești a stăpânilor de pământuri ai Banatului cărășan, în timp ce imixtiunile străine în acest sistem patrimonial au fost mult mai brutale, fapt ce a atras după sine o reacție similară din partea celor prejudiciați – fără excepție cnezi români⁴⁶. De remarcat faptul că majoritatea acestor conflicte s-au petrecut în zona de interferență dintre Banatul de câmpie și cel montan pe care deja am delimitat-o, avându-i în prim plan pe nobilii din familiile Himfy și Chep de Ghertenis, precum și pe cnezii români din districtele Comiat, Cuiesti, Bârzava sau Izvoarele Carașului (Carașova). De asemenea, ne-a atras atenția faptul că au existat o serie de momente nevralgice ce au potențat probabil escaladarea violențelor, ele fiind legate, după câte presupunem, de așezarea familiei Himfy în zonă (anii 1320-1330), de raporturile încordate dintre regalitatea maghiară și Țara Românească (1357-1376), de grava criză politică din 1403 sau de momentul 1437 cu ale sale frământări sociale din inima Transilvaniei,

⁴³ Și este cazul să reamintim că în cunoscuta diplomă privilegială emisă de Ladislav V în 1457 se preciza cu claritate, pornind de la exemplul regilor de dinainte, că nici una din stăpânirile aflate în cele opt districte privilegiate nu poate fi donată străinilor fără consimțământul nobililor și cnezilor bănățeni. Vezi I.A. Pop, *op.cit.*, 135-136. Întâlnim o realitate similară în Țara Hațegului, vecinătatea teritorială generând ipostaze și realități comune celor două zone ce au conservat o românită compactă, împreună cu elitele sale. Vezi și A.A. Rusu, *Ctitori și biserici din Țara Hațegului până la 1700*, Satu Mare, (1997), 22.

⁴³ *Ibidem*, 721.

⁴⁴ Pesty Fr., *op.cit.*, 367.

⁴⁵ *Ibidem*, 372.

ce au avut probabil ecouri și la fruntariile sudice ale regatului.

Distingem, după cum vom vedea, o bidirecționare a acțiunilor ostile, fiind vorba atât de violențe ale nobililor alogeni îndreptate împotriva cnezilor români, cât și de replici ale acestora din urmă. Și, dacă mai adăugăm și fricțiunile ivite între grupurile de cnezi bănățeni rezultă un tablou social extrem de vivace în anumite aspecte ale sale. Cu precizarea că întreaga construcție ideatică depinde de cantitatea și calitatea materialului documentar ajuns până la noi. Astfel, în 1364⁴⁷ un cnez român al lui Petru Himfy a fost rănit în năvala iobagilor moșiei vecine a arhiepiscopului de Calocsa, veniți cu oficialul lor să distrugă moara Cuiști a nobililor Himfy.

Din 15 septembrie 1405⁴⁸ datează plângerea cnezilor de Beregsău, soluționată de comitele de Timiș, Pippo de Ozora, în cadrul lucrărilor congregației comitatense, plângere prin care vicecomitele de Bečej era acuzat că a atacat și prădat posesiunile acestora *Warhalom* și Galad.

Pe 8 ianuarie 1407⁴⁹ Sigismund de Luxemburg a ordonat vicecomitelui și juzilor nobiliari de Caraș să cerceteze cauza prezentată în fața sa de Toma, fiul lui Emeric și de Petru și Andrei, fiii săi, toți din *Helwmba*, potrivit căreia Iacob, fiul lui Andrei de Gherteniș a pătruns cu forța și înarmat pe posesiunea *Helwmba*, de unde l-a luat pe cnezul Ștefan fără îngăduința sa și fără ca acesta să-și fi putut plăti darea pe pământ și alte dări, strămutându-l pe posesiunea Gherteniș. Tot cu această ocazie au mai fost luați și 4 boi, spre dauna și prejudiciul pârșilor.

Din 29 august 1411⁵⁰ datează plângerea lui Ștefan, fiul lui Petru de Remetea, adresată lui Iuga de Zarna, vicecomite de Caraș, prin care acesta îl acuză pe Iacob, fiul lui Chep de Gherteniș că ar fi furat un cal al cnezului Dionisie de *Zekas*, pe care l-a dus pe un fânaț mai ferit de pe moșia sa, spre dauna reclamanților și a cnezului. După câte se pare, nu s-a ajuns la niciun rezultat în acel moment, de vreme ce în 13 februarie 1415⁵¹ însuși regele solicita printr-o scrisoare palatinului Ungariei, Nicolae de Gara, să rezolve pricina ce i-a fost

adusă la cunoștință de magistrul Ștefan, fiul lui Petru de Remetea, potrivit căreia același Iacob Chep de Gherteniș l-ar fi agresat pe cnezul său Dionisie de pe posesiunea *Zekas*, de la care a luat o serie de lucruri și bunuri. Un nou document din 1 mai 1415⁵², adresat de palatin Capitlului din Arad, trădează complexitatea acestei cauze, ce pare a fi trenat ani la rând, prin amânări succesive ale soluționării finale. Acum, fiul lui Ștefan de Remetea, Emeric, preia cauza familiei și îi acuză pe Iacob, Andrei și Nicolae Chep de Gherteniș că atunci când au deturnat cursul râului Bârzava pe posesiunea lor Gherteniș l-ar fi rănit chiar pe cnezul Dionisie de pe posesiunea *Zakach* și i-ar fi luat bunuri și lucruri, după care Iacob ar fi omorât câțiva cai folosiți de tatăl său la construirea bisericii parohiale din Remetea și ar fi luat cu forța alți 5 cai ai unor familiari ai nobilului Emeric de Remetea. Cum nu s-a ajuns nici acum la o înțelegere, cauza a trenat încă un număr de ani de acum înainte.

De o virulență similară sunt și situațiile în care agresiunile vin din parte unor cnezi și sunt îndreptate, în totalitate aproape, împotriva familiei Himfy, numărul lor sporind pe măsură ce puterea și influența familiei a început să scadă odată cu primele decenii ale secolului al XV-lea. Seria acestor acțiuni debutează aproape instantaneu cu momentul primelor mențiuni referitoare la prezența Himfyștilor în Banat (1323) și se derulează pe o perioadă de aproape un secol, înregistrând o recrudescență demnă de remarcat în jurul anului 1437. Astfel, un prim conflict este deschis de cnezii din Șoșdea, așezare situată pe malul nordic al Bârzavei, în imediata vecinătate a curții medievale Remetea de la Berzovia⁵³, un act din anul 1333⁵⁴ semnalând plângerea lui Paul, fiul lui Himfy „*aule nostre iuvenius*”, prin care Mauriciu, slujbaș al nobilului Paul Magyar de *Temesköz* și cnezul Bratan din Șoșdea ar fi venit cu forța și ar fi devastat posesiunea Remetea și pertinențele sale. Zece ani mai târziu, în 24 aprilie 1343⁵⁵, același cnez Bratan cu fiii săi și oaspeții din *Sechtelek* l-au ucis pe slujitorul nobilului Himfy trimis să adune dările, i-au rănit pe doi dintre însoțitorii acestuia și au prădat satul Remetea de 25 de vite, 50 de oi, 30 de porci și au ucis 12 cai, fiecare în valoare de 20 florini. Același cnez Bratan, însoțit de data aceasta de fiii săi, Grigore

⁴⁷ M. Holban, *Din cronica relațiilor...*, 292; Pavel Binder, Localizarea districtului român bănățean Cuiști, o veche organizație a populației băștinașe. *AIC*, VII, (1964), 324.

⁴⁸ *Apud* Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țicu, *Cronologia Banatului*, II/1, (Banatul între 934-1552), Timișoara, (2007), 157.

⁴⁹ Pesty Fr., *op.cit.*, 260.

⁵⁰ *Ibidem*, 276.

⁵¹ Ortway T., Pesty Fr., *op.cit.*, 505.

⁵² *Ibidem*, 511.

⁵³ D. Țicu, *op.cit.*, 378.

⁵⁴ *Ibidem*, 379.

⁵⁵ *Apud* I. Hațegan, L. Boldea, D. Țicu, *op.cit.*, 81.

și Finta, au fost acuzați în 18 decembrie 1343⁵⁶ de către Emeric, sluga lui Benedict, fiul lui Paul Himfy, că au luat aproape 100 de porci ai iobagilor din Remetea, precum și pe porcar; cum acuzația s-a dovedit a fi adevărată, cnezii au fost nevoiți să returneze animalele, păstrând totuși pentru ei 15 porci. Cu siguranță că ostilitatea cnezilor din Șoșdea împotriva familiei Himfy s-a datorat imediatei vecinătăți a acesteia, o vecinătate agresivă, acaparatoare și întromisivă, ce va sfârși prin a adăuga forțat satul Șoșdea în patrimoniul său familial bănățean în anul 1377.

În 11 martie 1344⁵⁷ vicecomitele Petru, fiul lui Lorand și juzii nobiliari de Caraș adevăresc fapta petrecută cu câteva zile în urmă, atunci când cnezul Dobrotă, Mihail cel Mic și Lucaciul-au prins pe câmp pe Mihail, iobag de pe moșia Remetea, pe care l-au dus legat de gât în satul *Bodugazunfalua*⁵⁸, luându-i banii, sabia, tolba, arcul și sumanul de postav gros în văzul tuturor celor adunați la târgul din zonă, după care l-au ținut captiv într-un țarc.

Tot o sechestrare și jefuire a unui iobag al nobililor Benedict și Nicolae Himfy a fost semnalată în 8 martie 1376⁵⁹, când Dumitru cel Mic (*paruus*), vicecomite de Cuiesti, împreună cu cnezul Neacșu al zisei cetăți au luat cu forță un iobag de pe domeniul Golonea, împreună cu 4 care cu boi încărcate și le-au dus în satul lui Neacșu (*villa Nexefalva*).

O anumită pricină, nespecificată, dintre nobilul Ștefan de Remetea și Iacob, cnezul din *Zylvas*, urma să se judece în 7 septembrie 1406⁶⁰, însă vicecomitele de Timiș, magistrul George cel Mic și juzii nobiliari amână judecata deoarece nobilul Himfy nu s-a prezentat motivat la o primă înfățișare. Potrivit uzanțelor vremii, ei și-au ales acum arbitri, o dovadă în plus a faptului că statutul cnezial încă mai reprezenta un argument suficient pentru o reprezentare egală cu cea a nobilului în fața scaunelor de judecată.

Tot Ștefan Himfy se plânge vicecomiților de Caraș, Ladislau Vaski și Petru Banke, de faptul că Bratu (*Brath*), cnezul de Agriș (*Egreus*), iobag regal (*Jobagio domini regis*) a răpit într-o noapte câțiva iobagi de pe moșia Ramna a nobilului Himfy, drept pentru care a fost

însărcinat cu cercetarea faptelor, în 28 mai 1418⁶¹, Moise de *Maiusfalua*, care constată veridicitatea acuzațiilor. Documentar însă, nu ne este cunoscută decizia împotriva făptuitorului. Interesantă este această dublă calitate a lui Bratu, cea de cnez și de iobag regal în același timp, pe care Ovidiu Pecican o interpretează ca o mărturie a faptului că acesta își avea originea într-o mică nobilime de tip arpadian⁶², surclasată după câte se pare de nobilimea angevină, posesoare a actelor ce le confirmau dreptul de stăpânire funciară. Istoricul avansează, de asemenea, ideea că această dublă calitate ar fi putut aduce cu sine o poziție mai importantă în raport cu simplii iobagi regali, din punctul de vedere al feudalității maghiare. Considerăm că aceste aserțiuni se încadrează într-o dezbatere ce rămâne deschisă, atâta vreme cât exemplele pentru Banat sunt extrem de puține, ceea ce sugerează mai degrabă o excepție de la regulă decât o situație generalizată.

Seria atitudinilor ostile ale cnezilor români împotriva familiei Himfy ne surprinde cu o nouă motivație, dezvăluită de un document din 1 august 1433⁶³, prin care vicecomitele de Caraș, Dominic Erdugh de *Charna* desemnează o serie de oameni de mărturie pentru a cerceta plângerea bărbatului ales (*Egregy viri*) Frank Himfy de Remetea împotriva nobililor cnezi și a locuitorilor din Bârzava (*nobiles Kenezios et universos populis de Borzafew*). Se pare că aceștia din urmă, sub pretextul că nobilul Himfy i-ar fi jignit sau afectat în vreun fel, au recurs la agresiuni împotriva lui, în document nespecificându-se natura acestora. Cei desemnați cu cercetare faptelor au constatat buna-credință a nobilului Himfy, ceea ce cu siguranță că îi acuza pe cnezii de Bârzava aflați în litigiu cu nobila familie încă din secolul trecut. Nu suntem în măsură să reconstituim astăzi succesiunea exactă a evenimentelor, nici dacă hotărârea scaunului de judecată nu ar fi putut fi influențată de preeminența familiei Himfy în zonă. Rămâne însă, ca realitate de necontestat, atitudinea deloc inhibată a cnezilor care, fie că au avut dreptate, fie că nu, au găsit cu cale să își apere cauza în fața autorităților ținutului.

Anul 1437 a însemnat momentul uneia din cele mai violente mișcări sociale ale evului mediu transilvănean, ale cărei urmări au fost

⁵⁶ Pesty Fr., *op.cit.*, 14; D. Țeicu, Cercetări de arheologie medievală la Berzovia. *Banatica*, 10, (1990), 274.

⁵⁷ Ioan Cavaler de Pușcariu, *op.cit.*, 132.

⁵⁸ Așezare dispărută, localizată astăzi pe raza orașului Bocșa Română. Vezi D.Țeicu, *Banatul montan medieval...*, 303.

⁵⁹ Pesty Fr., *op.cit.*, 129.

⁶⁰ Ortway T., Pesty Fr., *op.cit.*, 386.

⁶¹ Pesty Fr., *op.cit.*, 287.

⁶² Ovidiu Pecican, *Arpadieni. Angevini. Români. Studii de medievistică central europeană*, Cluj-Napoca, (2001), 78-79.

⁶³ Pesty Fr., *op.cit.*, 346; C. Popa-Gorjanu, *op.cit.*, 121.

puternic resimțite la nivelul întregii societăți a voievodatului, atât pe plan social, cât și al ordinii politice de stări. Sunt prea puțin cunoscute ecourile răscoalei în spațiul bănățean; în mod curios însă, documentele semnaleză acum o recrudescență a violențelor îndreptate împotriva aceleiași familii nobiliare Himfy, care ar fi putut fi generate de gravele tensiuni sociale ce se consumau în inima Transilvaniei. Din acest an datează plângerea nobilului Frank, fiul lui Himfy de Remetea, adresată vicecomitelui de Caraș, prin care nobilul în cauză își manifesta teama că Petru, cnezul din Goruia, împreună cu iobagii săi, cu castelanul, cnezii și locuitorii din Carașova intenționează să îl prade sub pretextul că niște porci aparținând nobilul le-ar fi provocat daune pe pământurile lor⁶⁴. Cei desemnați cu cercetarea pricinii au constatat că Frank a fost acuzat fără motiv, probabil pentru a se justifica pătrunderea cnezilor pe pământurile sale, spre marele prejudiciu al acestuia. În același an, un alt cnez român, Ladislau din Priboi, l-a strămutat cu forța pe moșia sa pe Micula (de pe posesiunea *Stanko*), iobagul lui Nicolae, fiul lui Himfy, provocându-i un prejudiciu de 3 florini aur și alte bunuri⁶⁵. Tot în acest an vicecomiții de Caraș, Nicolae și Frank de Remetea primesc mărturia nobililor bărbați Nicolae de *Bilice* și Petru *Tygván* cum că Matei, servitorul lui Frank Himfy i-a reținut în două momente diferite pe Valentin, cnezul de *Bruznuk* și pe iobagul *Kiral* pe când au încercat să părăsească moșia stăpânului său, *Halwmba*, respectiv *Kenesiátu Georgi*, fără a plăti dările cuvenite⁶⁶.

Anul 1437 pare a încheia în mare această sarabandă a ostilităților ce s-au manifestat de ambele părți între cnezii bănățeni și familia Himfy. Rămâne o întreagă cazuistică ce, privită în ansamblul său, nuanțează extrem de sugestiv raporturile reale din societatea medievală bănățeană, raporturi ce nu par a se încadra în stereotipurile luptei de clasă, promovate în ultimele decenii ale secolului XX, de vreme ce o întrebare stăruie: care parte a fost mai violentă? Păstrând proporțiile între statutul social-juridic superior al nobililor și cel subordonat al cnezilor, precum și evidentă realitate că ascensiunea onora s-a efectuat în detrimentul celorlalți, nu putem trece cu vederea faptul că presiunilor sociale venite din partea nobililor (în special a celor alogeni), cnezii s-au străduit să le facă față prin mijloace diferite, variind între

legitimitatea scaunului de judecată și lipsa de legitimitate a acțiunilor în forță.

Or, chestiunea stăpânirii asupra pământului și a oamenilor săi a adus față în față și reprezentanți ai aceleiași categorii cneziale române bănățene, fapt ce vine să întregască problematica pe care am intenționat să o dezvoltăm în rândurile de față. Bunăoară, reamintim fapta petrecută în toamna anului 1357, când cnezii din Carașova Mare și Carașova Mică au atacat, maltratată și incendiat familia și casa cnezilor din Valea Secașului, ocazie cu care aceștia din urmă și-au pierdut actele doveditoare asupra pământurilor lor, ceea ce a făcut ca în anii următori ei să le piardă în favoare familiei Himfy. În anul 1364⁶⁷ sunt semnalate o serie de neînțelegeri între cnezii din *Zlawotynch* și cei de Comiat, cei dintâi acuzându-i pe Ștefan, Ioan, Toma și Dumitru, fiii lui Matei fie că le-au ucis în urmă cu patru ani un cal în valoare de 40 de florini atunci când le-au atacat moșia cu intenția de a-i omorî, fie că și-au însușit uzufructul și veniturile de pe posesiunea în cauză, spre marea lor daună. Plângerea cnezilor de *Zlawotynch* a fost formulată în fața palatinului Ungariei, Nicolae Konth, în cadrul Congregației generale a nobililor și a altor stări din *Mezewsomlyou*, pârâșii cerând ca celor acuzați să le fie interzise asemenea practici și să fie globiți.

În 1 iulie 1376⁶⁸ Ioan, fiul lui Ioan de *Maylusfalva* i-a luat 5 boi cnezului Martin al lui Benedict Himfy în plin drum, aruncând ocări asupra acestuia și a fratelui său.

O altă pricină a fost judecată la Timișoara de comitele de Timiș, Pippo de Ozora în 1 februarie 1416⁶⁹, cnezul Branc fiind cel care s-a plâns că în urmă cu un an Ladislau, fiul lui Ioan, iobag regal din cnezatul său, i-a luat 40 de porci aflați la ghindă, din care pârătul mai avea să-i dea 12. Comitele le cere slujbașilor să urgenteze reglementarea cauzei.

Tot celebrul condotier italian, ajuns grație meritelor sale și fidelității față de regele Sigismund de Luxemburg comite de Timiș, se implică în anul 1418⁷⁰ într-o pricină de

⁶⁷ *Ibidem*, 65 și 68.

⁶⁸ M. Holban, *Din cronica relațiilor...*, 292.

⁶⁹ Ortway T., Pesty Fr., *op. cit.*, 618.

⁷⁰ Pesty Fr., *op. cit.*, 284. Au intrat la hotărnicire, pe de-o parte, Mihail, Gruban și Luca, fiii lui Dia, Ladislau și Andrei, fiii lui Filip, Branc, fiul lui Ioan, Dan, fratele lui Ștefan și fiul lui Lațcu, precum și Micu, Ioan și Gheorghe, frații aceluiași, Roman și Ioan, fiii lui Zarna, Ștefan și Gruban, fiii lui Doma și Mihail, fiul lui Ioan, iar pe de altă parte Filip și Petru, fiii lui Iuga și *Maylathdragamer*, fratele acestora.

⁶⁴ *Ibidem*, 355.

⁶⁵ Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, 629.

⁶⁶ Pesty Fr., *op. cit.*, 361, nr. 269 și 270.

hotărnicire ivită între două grupuri de cnezi de Bârzava asupra posesiunilor cneziale regale de pe râul *Maylathmaycho* din districtul Bârzava. Documentul respectiv este foarte detaliat în ceea ce privește desemnarea arbitrilor, ieșirea la fața locului atât a celor implicați cât și a unor nobili și cnezi desemnați ca martori, trasarea cu grijă a hotarelor ce au urmat linia munților, a dealurilor sau cursul de ape, precum și așezarea pietrelor de hotar. După marcarea hotarelor s-a stabilit ca primul grup de cnezi să ia partea orientală a acestora, în timp ce celălalt grup să ia părțile occidentale. Iar acea parte care nu va respecta înțelegerea urma să plătească o amendă de 50 de mărci în denari (cu precizarea făcută în document că 1 marcă era calculată la 400 denari noi). Precizarea din finalul documentului avea să își găsească rostul 15 ani mai târziu, căci în 30 iunie și 3 iulie 1433⁷¹ Eberhard Sax, căpitan al cetății Sf. Ladislau, dă de știre că s-au prezentat în fața sa Dionisie și Luca, fiii lui Roman, cnezi de Bârzava în numele fraților și al consăngenilor, pentru a-i acuza pe Petru, fiul lui Iuga și pe Ladislau, fiul lui Filip, de asemenea cnezi de Bârzava, că au ocupat câteva pământuri din hotarele posesiunilor *Maancho* de pe râul *Maylathmaycho*, posesiuni care fuseseră hotărnicite în 1418. Acuzații au invocat tocmai acea hotărnicire, afirmând că sunt nevinovați. Ca urmare, după ascultarea părților, s-au desemnat noi arbitri, nobili și cnezi ai districtului Bârzava care, deplasându-se la fața locului, au constatat că Petru și Ladislau au respectat cu fidelitate hotarele trasate în urmă cu 15 ani. După câte se pare, a fost vorba de urmașii celor care au intrat la hotărnicire în 1418 și, la o simplă privire se poate constata dezechilibrul numeric între primul grup de cnezi (15 persoane) și cel de-al doilea (3 persoane), fapt care sugerează că pârâții din anul 1433, proveniți din primul grup, au încercat să își sporească printr-o acuzație falsă părțile de stăpânire pe seama celui alt grup, însă procedurile judiciare și probitatea martorilor și a arbitrilor a împiedicat acest lucru.

În fapt, întreg secolul luat în discuție a marcat o reșezare a sistemului proprietății funciare la nivelul Banatului cărășan, în cadrul căruia cnezimea română a fost nevoită să găsească soluții viabile pentru menținerea statutului său social-juridic privilegiat. Ceea ce am dorit să reliefăm în studiul de față, reunind cazuri și exemple prezentate doar punctual în literatura istoriografică de până acum, ține de

⁷¹ Pesty Fr., *op.cit.*, 344.

complexitatea fenomenului și de particularitățile zonei, astfel încât constatăm că o abordare unilaterală și nivelatoare nu se suprapune întru totul realităților acelor vremuri. Căci regăsim multiple reacții ale cnezimii față de presiunile sociale la care au fost supuși, unele dintre ele destul de violente, neînhibate de preeminența socială a părților adverse. În privința scaunelor de judecată, este dificil a se aprecia dacă ele au decis în concordanță cu interesele de drept, pentru simplul motiv că, în foarte multe cazuri, s-au păstrat documentele ce prezintă cauza, dar nu și cele care conțin verdictul. Interesante sunt și cele câteva documente care conțin plângeri ale cnezilor, adresate autorităților locale sau centrale, care definesc o anumită stare de spirit, dar și conștiința drepturilor lor care nu puteau fi încălcate. Cel mai cunoscut document datează din anul 1369⁷², fiind o petiție adresată de *universitas Kenezorum et aliorum Olachorum de districtu Sebes* banului Benedict Himfy, o plângere care a cumulat o serie de nemulțumiri provocate de prestarea unor obligații ce au devenit excesive în timpul campaniei conduse de Ludovic I împotriva țaratului bulgar de la Vidin al lui Strațimir și apoi a conflictului cu Valdislav Vlaicu al Țării Românești, evenimente ce s-au desfășurat între anii 1365-1369.

Din jurul anul 1376⁷³ datează o plângere de altă factură, locală, adresată de cnezii din Călina, Remetea și Filești stăpânului feudal al locului, în acest caz fiind vorba de soția lui

⁷² Din perspective cnezilor români, acțiunile militare inițiate de regalitate împotriva țaratului bulgar și al Țării Românești au solicitat un mare efort uman, material și financiar, concretizat astfel: în 1365, în decursul atacului asupra Vidinului, cnezii bănățeni și oamenii lor l-au însoțit pe rege în luptă, după care, odată cu crearea Banatului Bulgariei, au intrat împreună cu voievodul Transilvaniei în Vidin după *obicejul celor ce slujesc în oaste*. În anul următor, comunitatea românească a Caransebeșului, în frunte cu cnezii săi, a dat în două rânduri găzduire împăratului bizantin Ioan V Paleologul, regelui Ludovic I și voievodului Dionisie al Transilvaniei, pentru care au cheltuit 264 florini cei din târg și 150 florini cei din districtul Sebeș. Din acel moment, ei au ieșit la oaste cel puțin de două ori pe an, au participat la terminarea lucrărilor de fortificare a cetății Orșova 60 de cnezi alături de 300 de oameni ai lor, au păstrat mereu în munți 200 de oameni, în timp ce 500 de oameni au rămas în cetatea Mehădiei, cu scopul de a apăra această cale de acces. Și, peste toate acestea, ei și familiile lor au avut de suferit de pe urma faptului că pământurile și casele lor au fost distruse și pustiite la trecerea oastei regale prin ținut. Vezi I.D. Suci, *Călătoria împăratului bizantin Ioan V Paleologul prin Banat. Mitropolia Banatului*, 26, (1976), 1-4, 237-240; Francisc Pall, *Encore un fois sur le voyage diplomatique de Jean V Paléologue en 1365-1366. RESEE*, IX, (1971), 3, 535-540.

⁷³ M.Holban, *Mărturia asupra rolului cnezilor...*, 407-420.

Benedict Himfy, plângere prin care aceștia prezentau vexațiunile și abuzurile comise împotriva lor de către jude cu prilejul executării obligațiilor față de stăpân, la care s-au adăugat mutarea lor din loc în loc, jecmâniri, pierderi suferite cu prilejul transportului bucatelor sau greutăți datorate conflictului dintre domeniul feudal și domeniul cetății Cuiеști. În urma acestor necazuri, mulți cnezzi cu oamenii lor au plecat, astfel încât autorii plângerii se considerau îndreptățiți să plece și ei acolo unde vor putea trăi în cazul în care nu se vor îndrepta lucrurile.

Semnificativă ni se pare și atitudinea de protest a cnezilor și nobililor districtului Almăj care, în anul 1430, refuză se recunoască autoritatea și jurisdicția lui Nicolae de Redwitz, mare maestru al Ordinului Cavalerilor Teutoni, devenit ban de Severin atunci când, după dezastrul de sub cetatea Golubăț din 1428, Sigismund de Luxemburg a solicitat celebrului ordin cavaleresc să preia apărarea frontierei sudice a regatului, un experiment ce nu a dat rezultatele scontate, după câte se pare și datorită incompatibilității dintre noii veniți și apărătorii autohtoni ai locului. Astfel, în 21 august 1430⁷⁴, Nicolae de Redwitz s-a plâns regelui că s-a prezentat în fața sa Emeric Himfy de Remetea pentru a semnala o serie de litigii de stăpânire cu cnezii și nobilii din districtul Almăj, cerând judecată și dreptate. Or, deși banul a convocat părțile în fața scaunului de judecată, nu s-a prezentat decât nobilul Himfy, în timp ce comunitatea almăjană a solicitat, prin Dionisie de Almăj, judecata regală. Asistăm astfel la un adevărat afront al comunității românești a districtului, întemeiat după câte ni se pare pe un precedent creat deja, căci cu doi ani în urmă, în-suși regele a condus adunarea nobililor, cnezilor și a altor stări din districtul Mehădia (învecinat cu Almăjul), adunare în care s-a judecat procesul dintre nobilii Deș de Timișel și cnezii de *Kyrelmezeye*, pomenit în paginile anterioare. Nu se cunoaște deznodământul procesului din 1430 însă, după dezastrul produs de incursiunea otomană de la Deunăre din anul 1432, rolul teutonilor se diminuează, pentru că în 1437 regele să încuviințeze plecarea lor din zonă.

Dincolo de tensiunile sociale, politico-militare și confesionale ale unei perioade ce a determinat însemnate mutații la nivelul societății

românești bănățene, precum și atitudini radicale la nivelul cnezimii, informația documentară trădează o viață cotidiană obișnuită (dar prea puțin reflectată documentar), în care cnezul continuă să-și exercite atribuțiile specifice statutului său social-juridic (regăsite mai târziu în practicile uzuale ale nobililor români ai Banatului), în pofida limitărilor care încep să i se impună prin noua legislație socială a regatului. Întâlnim astfel zălogiri, hotărniciri, moșteniri, înfrățiri pe moșie, protejarea oamenilor lor, dar și participări la campaniile militare ale regatului – tot atâtea realități care certifică faptul că, deși decăderea cnezului nerecunoscut oficial în stăpânirile sale de către puterea centrală a fost ireversibilă, aceasta nu a fost atât de abruptă, nici circumscrisă unui anume moment istoric pe cât a lăsat să se întrevadă la un moment dat literatura istoriografică românească. Oferim spre argumentare câteva exemple: în septembrie 1355 bunăoară, Ștefan, fiul lui Dominic, din familia cnezială Băciu de Agriș a primit ca zălog un loc de moșie la Guluez și 20 de jugăre la *Baila* pentru o marcă și jumătate⁷⁵. Tot în același an se reglementează și dreptul de moștenire al Caterinei, soția lui Dominic al cnezului Băciu, care primește de la Nicolae, fiul lui Iacob de Ciortea o parte din moșia Guluez, reprezentând tradiționala „*quarta puellaris*” convenită fetelor, procedură regăsită în cadrul dreptului de moștenire practicat de familiile nobile bănățene.

Stăpânirea asupra pământului a presupus, desigur, și atribuții aferente față de lucrătorii acestuia, precum și o anumită solidarizare și protecție atunci când situația o cerea. Astfel, în 1382⁷⁶, un anume cnez Toma din satul *Zaruastelek* a fost acuzat că îl proteja în satul său pe iobagul *Chorna* al nobilului Ștefan *Zekul*, care furase un cal de la nobilul Ștefan Himfy de Remetea, deși risca o amendă de 3 mărci. Vicecomitele de Caraș și juzii nobiliari îi cer cnezului să îl predea și, cum acesta nu se conformează, îl condamnă la plata celor 3 mărci. O cauză similară este semnalată în jurul anului 1390⁷⁷, în cadrul căreia cnezul Bogdan al cetății Cuiеști se pune chezaș pentru un oarecare Bogdan, acuzat de furt și reținut de oficialii moșiei Ersig ce aparținea familiei Himfy, până când acesta avea să fie judecat, dar după legea românească.

⁷⁴ Pesty Fr., *A Szörényi bánóság és Szörény vármegye története*, III, Budapesta, (1878), 24; L. Boldea, Noi date asupra elitelor sociale românești bănățene: familia Lazăr de Almăj (secolele XV-XVI). *Banatica*, 17, (2005), 314-315.

⁷⁵ D. Țicu, *op.cit.*, 296.

⁷⁶ Hurmuzaki, *op.cit.*, 1/2. 276.

⁷⁷ M. Holban, *Din cronica relațiilor...*, 294.

Un caz interesant datează din 27 octombrie 1408⁷⁸ și se referă la o încercare de înfrățire pe moșie mai puțin întâlnită în documente, dar probabil nu străină de lumea cnezială românească. Acum, magistrul Iacob Chep de Gherteniș, vicecomite de Caraș, dă de știre că magistrul Ștefan Himfy a reclamat faptul că numitul Gheorghe, cnezul său din posesiunea *Pachach* (*in possessione sua pachacha vocata Kenesiatum perpetualem habuisset*) a încercat să-și asocieze un condvizional pe cnezatul său fără învoirea stăpânului său feudal, fapt care leza preeminența stăpânului de drept al întregului domeniu. Drept pentru care, adunarea nobililor din districtul Izvoarele Carașului a hotărât că sus-numitul cnez nu poate să facă acest lucru fără aprobarea nobilului Himfy. În opinia noastră, acțiunea cnezului Gheorghe a fost motivată de apelul la cutumele ce au reglementat raporturile de stăpânire asupra pământului înainte de reformele Angevinilor, când era în atributul cnezului și în practica vremii dreptul de înfrățire pe moșie. Subordonarea cnezului unui alt stăpân și integrarea cnezatului său în alt patrimoniu funciar au schimbat datele problemei, or, cnezul Gheorghe pare a încerca să eludeze această constrângere. Numai că regulile jocului date de noile norme juridice în vigoare a determinat adunarea districtuală să protejeze interesele noului stăpân.

Regăsim o atitudine asemănătoare aproape de mijlocul secolului al XV-lea, în anul 1437⁷⁹ când, în ziua de 20 iulie, un Gheorghe, fiul lui *Marigijs*, cnez de Izvoarele Carașului, strămută cu forță câțiva iobagi ai nobilei doamne Anca (*Anka*), văduva lui Emeric Himfy, în pofida împotrivirii aduse în fața vicecomitelui de către nobilul Mihail Bodor de Agriș, slujitorul nobilei doamne. Nu putem să nu ne interogăm asupra faptului că, în ciuda opreliștilor prin care legislația în vigoare a restricționat încă din secolul trecut o serie de drepturi deținute în vechime de cnezimea română, unii reprezentanți ai acesteia au încercat să le ocolească, expunându-se consecințelor ce puteau decurge din atitudinea de insubordonare.

În sfârșit, nu putem încheia fără a sublinia și faptul că, în această sută de ani discutată, credincioasele slujbe militare pe care cnezimea le-a prestat mereu față de regalitate și care au stat la temelia confirmării unei părți a acesteia ca și nobili recunoscuți ai regatului, au continuat și în secolul al XV-lea, unii cnezi făcându-se

remarcați de puterea centrală. Astfel, Sigismund de Luxemburg confirmă în anul 1406⁸⁰ familia cnezială a lui Dionisie, fiul lui Ciucă în posesiunea Mihăleș din districtul Comiat, ca recompensă pentru serviciile militare aduse în mai multe expediții, cu deosebire în războiul din Bosnia. În 1420⁸¹ același rege confirmă familia cnezilor de Măgoia din districtul Comiat în stăpânirea a trei cnezate, ca urmare a meritelor dovedite în luptele cu turcii de la Severin. În fine, „campania cea lungă”, precum și bătălia de la Varna prilejuiesc afirmarea altor cnezi români bănățeni, cum a fost o întregă familie cnezială din Mehadia⁸² sau Petru de Beregsău. Grav rănit de ieniceri la Varna, acesta din urmă va fi înnobilit în 1447 de către Iancu de Hunedoara⁸³.

Pentru a concluziona, întreaga noastră introspecție în planul social al Banatului cărășan medieval a intenționat să reliefeze noi modalități de interpretare a raporturilor dintre nobili și cnezi, restructurate începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea ca o consecință a reformelor sociale impuse în regatul maghiar de noua dinastie Angevină. Am distins, în primul rând, o diferență sensibilă în modul în care au evoluat cnezii ce nu au obținut reconfirmarea regală în stăpânirile lor, decăzând astfel în ierarhia socială, și cnezii nobili ce au primit actele doveditoare ale statutului lor nobiliar, încadrându-se treptat în nobilimea regatului pe parcursul secolului al XV-lea. La nivelul Banatului de deal și de munte această distincție este mult mai evidentă, determinată fiind de atât de poziția geo-strategică, de frontieră sudică a regatului, cât și de particularitățile de relief, care au permis conservarea unei masive comunități românești ce a evoluat potrivit canoanelor sociale și juridice ale vremii. Nu au lipsit imixtiunile străine în sistemul proprietății funciare bănățene, dar ele s-au produs, după câte am văzut, în acea zonă limitrofă, situată la trecerea dinspre banatul de Severin înspre comitatul Timiș, acolo unde râul Bârzava coboară de pe rama Munților Dognecei spre câmpia ce îi poartă numele, una din extrem de puținele zone de câmpie ale Banatului cărășan.

⁸⁰ Hurmuzaki, *op.cit.*, II/1, 445.

⁸¹ *Ibidem*, 511.

⁸² A fost vorba de Ladislau, Ioan, Mihail, fiii lui Nicolae, de Petru și Ladislau, fiii lui Novac și de Rada Ioan ce primesc cu titlul nouă danie părți din posesiunile Mehadica, Cebrnic și Pârvova din districtul Mehadia, alături de nobilii Ștefan și Ladislau de Gârliște. Vezi Pesty Fr., *A Szörényi bñnság...*, II, 366.

⁸³ Mihail P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane. Iancu de Hunedoara*, București, (1974), 69.

⁷⁸ Pesty Fr., *Krassó...*, III, 263.

⁷⁹ *Ibidem*, 359.

În acest spațiu s-a putut distinge cel mai bine un întreit raport, adeseori conflictual, între cnezi și nobilii alogeni, între cnezi și cnezii nobili români, precum și între diferitele grupuri de cnezi români bănățeni. A rezultat astfel o problematică complexă, care s-a centrat pe stăpânirea asupra pământului, din care a rezultat un lung șir de conflicte, ce au oscilat între cadrul legal al scaunelor de judecată și variatele forme de manifestare violentă, ieșite, evident, din legalitate.

În privința generalizatei probleme a stăpânirii asupra pământului, am distins modalități diferite de abordare și manifestare, care s-au reflectat în mod particular la nivelul raporturilor dintre cnezii români și nobilii alogeni, dar și între cnezii români și nobilii români bănățeni. În primul caz, uzurpările în forță par a fi fost calea cea mai directă prin care elemente străine de comunitatea românească a Banatului de deal și de munte au pătruns în sistemul proprietății funciare al zonei, cazul familiilor Himfy de Remetea, Chep de Ghertenis sau Ioan Pecenegul fiind ilustrative. Posesiunile vizate au aparținut unor cnezi bănățeni, iar modalitățile prin care acești nobili și-au însușit sate întregi au împletit acțiunile juridice cu violențele fizice. Acolo unde nu au existat acte de stăpânire pe care cnezii să le poată contrapune pretențiilor uzurpatoare ale nobililor alogeni, scaunele de judecată au decis fără excepție, dar, trebuie recunoscut, în spiritul legislației în vigoare (restrictivă și nivelatoare însă) întotdeauna în favoarea temeiului de drept și în defavoare tradiției cutumiare. De remarcă însă faptul că informația documentară vorbește în anumite cazuri de distrugerea deliberată, prin incendierea caselor cneziale, a unor acte ce le certificau dreptul de stăpânire asupra satelor lor, ceea ce, dincolo de aspectul moral al situației, ne indică o anumită atitudine și un anumit comportament ce a însoțit procesul de redesignare al sistemului patrimonial bănățean, în special în zona de interferență la care ne-am referit, ce trebuie atribuit însă întregii lumi a stăpânilor feudali de pământuri, și nu doar ca o particularitate a ținutului. Și, dacă mai punem la socoteală faptul că, în anumite cazuri, intermediari ai unor asemenea forme de preluare forțată a dreptului de stăpânire funciară s-au dovedit a fi tot cnezi bănățeni, nu putem să nu ne interogăm asupra motivațiilor ce le-au determinat acțiunile ostile, ce par a fi departe de ceea ce s-ar aștepta de la o anumită solidaritate de grup social sau etnic. Dar, încă o dată, nu credem că aceștia au fost parametrii

predominanți după care a funcționat societatea medievală bănățeană a acelor timpuri. Căci, în situațiile în care cnezii români au putut dovedi în fața scaunelor de judecată îndreptățirea cauzei lor prin prezentarea actelor de stăpânire, cum a fost cazul cnezilor din familia lui Baci din Agriș, a stăpânirilor voievodului Lupcin sau ale cnezilor din *Nexefalva*, decizia s-a acordat în favoarea lor, iar posesiunile care inițial le-au fost uzurpate sau confiscate, le-au fost redade prin autoritatea judiciară a ținutului. Problema este însă câți dintre cnezii români bănățeni au ajuns să dețină asemenea acte, fără a urma în timp ascensiunea spre statutul de cnezi nobili? Răspunsul considerăm că este acela că numărul lor trebuie că a fost destul de scăzut, de unde și evoluția lor ulterioară, descendentă în ierarhia socială a Banatului.

Pe de-altă parte, analizând raporturile dintre cnezii locali și nobilii români bănățeni, ne-a atras atenția o situație oarecum diferită, în care modalitățile prin care cnezii nobili au reușit să își creeze un ascendent asupra emulilor lor mai vitregiți de soartă au evitat acțiunile în forță, dar și-au dovedit aceeași eficiență practică. Căci, uzând de sistemul înfrățirii pe moșie, al condizionalității, la un moment dat nobilii au reușit să tranșeze dreptul de stăpânire în favoarea lor. Fie că a fost vorba de mai multe ramuri ale aceleiași familii ce și-au stăpânit pământurile în comun încă din vechime, dintre care doar unii au reușit să dobândească acte oficiale de stăpânire, în timp ce ceilalți au invocat cutuma de partea lor (ce nu a mai avut valabilitate de la un moment dat), fie că unii cnezi au acceptat în mod deliberat indiviziunea cu familia nobile române pentru a obține protecția acestora față de alte presiuni venite din partea unor elemente străine locului, rezultatul a fost același atunci când s-a ajuns în fața scaunului de judecată – preeminența social-juridică a celor din urmă a surclasat vechiul drept cutumiar. Exemplele oferite de familiile Deș de Timișel și Mâtnic de Ohaba Mâtnic sunt elocvente din acest punct de vedere. Rămâne însă, ca imagine particulară a zonei, acest dublu raport ce s-a constituit în timp între nobilii alogeni și cnezii români, dar și între nobilii români de origine cnezială ei înșiși și cnezii bănățeni de rând.

Pe de-altă parte, întreaga problematică a stăpânirii asupra pământului, cu formele sale diferite de manifestare, a generat soluții variate de rezolvare litigiilor, ce au alternat legalitatea cu violența individuală sau de grup. Cazul clasic a fost, fără îndoială, judecata în fața autorităților

locale sau centrale, dar este evident faptul că deciziile scaunelor de judecată au fost, în majoritatea cazurilor, defavorabile cnezimii, lipsită tocmai de principalul argument ce ar fi putut funcționa în apărarea sa – actul scris doveditor. Neajunsurilor și vexațiilor de tot felul cnezii le-au răspuns adesea printr-o serie de plângeri (cum au fost cele din anii 1369, 1376 sau 1430), ce își dovedesc astăzi utilitatea tocmai datorită faptului că exprimă o serie de realități ce ar fi fost mai greu detectabile din limbajul adeseori sec al documentelor. Dar, atunci când mijloacele legale s-au dovedit a fi insuficiente, s-a ajuns la atitudini radicale, violente, la atacuri, jefuiri, incendieri, omucideri – o imagine deloc străină oricăror timpuri sau vremuri. Este interesant de remarcat că protagoniști ai unor asemenea scene au fost cu predilecție nobilii alogeni și cnezii bănățeni, fapt motivat, în opinia noastră, mai puțin de elementul etnic, și mai mult de modul în care cei dintâi au pătruns în zonă și s-au suprapus peste un sistem patrimonial ce își avea deja stăpâni, recunoscuți sau nu de către puterea centrală. O simplă derulare a exemplelor oferite ne conduce însă la întrebarea – care parte a fost mai violentă? Probabil că răspunsul ține de o altă întrebare ce decurge din întreg contextul vremii: care parte a fost mai prejudiciată în timp? Or, din acest punct de vedere, nu există vreun echivoc. Pe de-altă parte, relațiile conflictuale dintre nobilii și cnezii români bănățeni par a se fi manifestat într-o altă tonalitate, mai atenuată, dar, în fond, cu aceeași finalitate – aceea că statutul nobiliar, recunoscut ca atare de autoritățile statului, a avut întotdeauna câștig de cauză în fața tradiției, a cutumei. La urma urmelor, avem de-a face cu atitudini diferite generate de abordări diferite, căci într-un fel a fost percepută uzurparea, chiar dacă s-a plecat de la o bază legală – aceea a donației regale, și altfel a fost acceptată deposedarea prin manevrarea dreptului de stăpânire în indiviziune.

Dincolo de toate aceste aspecte conflictuale, a căror reflectarea documentară este mult mai bine reprezentată, considerăm că normalitatea vieții cotidiene a predominat și în acele vremuri, fapt ilustrat de o serie de documente care fac referire la practici și atitudini obișnuite condiției unui anumit palier social. Zălogiri, hotărniciri, înfrățiri pe moșie, moșteniri, prestarea serviciilor militare – tot atâtea ipostaze specifice unei categorii sociale ce s-a constituit în elita socială a Banatului cărășan încă din perioada arpadiană, pentru ca mai apoi să le transmită în forme prea puțin alterate acelor cnezi care au

reușit ascensiunea în ierarhia socială prin recunoașterea oficială a statutului lor privilegiat. În consecință, asistăm la un secol de istorie socială, în care evoluția cnezimii române bănățene a cunoscut variate forme de manifestare, de la ascensiunea ierarhică a onora, la decăderea altora la nivelul palierelor inferioare ale societății bănățene. Numai că, în opinia noastră, procesul a fost gradual, nuanțat, cu suișuri și coborâșuri, în cadrul căruia banalitatea unei existențe cotidiene a alternat cu momentele de tensiune socială, politico-militară sau confesională, față de care cnezimea a reacționat în maniere diferite, adaptate problemelor cărora a trebuit să le facă față, în încercarea de a prezerva cât mai mult din vechiul lor statut economic și social.

NOBLES ET KNEZES BANATIENS – DES NOUVELLES REFLEXIONS SUR QUELQUES MUTATIONS SOCIALES

Résumé

Le problème concernant l'évolution des knezes dans l'espace roumain médiéval, en général, et des knezes roumains transylvains et banatiens, en particulier, a connu des longues débats dans l'historiographie roumaine du dernier siècle, les opinions, les contradictions ou les certitudes se manifestant sur un champ relativement fertile du point de vue documentaire, fait qui a déterminé des nombreuses contributions scientifiques, variables du point de vue de leur valeur et importance, mais pleinement déterminés pour donner des réponses qualifiés sur des quelques interrogations vis-à-vis de la construction des élites sociales roumaines médiévales. Nous n'avons aucunement l'intention de reprendre cette discussion, du point de vue de la position relative à ce que les knezes roumains aient représente dans le Moyen Age transylvain ou banatien, en dépit du fait que ce sujet n'est pas encore épuisé pleinement, étant donné le fait que des nouvelles informations documentaires peuvent apparaître et les modalités d'interprétation historique contiennent encore beaucoup d'éléments polémiques pour qu'on arrive à une conclusion finale et unitaire dans son acception au niveau de la recherche médiéviste roumaine. C'est à remarquer néanmoins l'évolution des théories vis-à-vis du rôle et de la place de la noblesse roumaine dans la société médiévale de la Transylvanie et du

Banat, déterminé par le stade des recherches historiques, par des courants et des tendances de l'historiographie, partagées par les auteurs qui ont abordé ce sort de problèmes, y ajoutant les méthodologies utilisées ou des conditionnements idéologiques, toutes exerçant des pressions qui ont distorsionné quelquefois les résultats des recherches publiées. Ni le dialogue avec l'historiographie hongroise, beaucoup plus avantagée par l'accès plus facile aux ressources documentaires, n'a pas eu le rendement espéré, tant que ce "dialogue" a été en réalité un dialogue des sourds, fondé sur des considérants nationalistes, les acteurs de ce dialogue n'ayant aucunement la puissance de les dépasser en faveur d'un correcte traitement appliqué aux réalités spécifiques pour une société comme celle médiévale, qui a évolué sur des coordonnées totalement différentes d'une époque plus ou moins proche de nos jours.

L'étude des élites roumaines du Banat médiéval a favorisé l'approchement du milieu social dans lequel celles-ci ont évolué, en partant du stade de knezes méconnus du point de vue officiel dans leurs possessions patrimoniales, vers celui ou ces nobles obtiennent des documents probatoires pour leur droit de maîtrise foncière, dans le siècle suivant acquérant le statut de nobilité, selon les documents de chancellerie qui accompagnent les actes de propriété. Tout en suivant cette perspective, l'étude des plusieurs documents envisageant un siècle tout entier – 1350-1450 – période névralgique, définitoire pour le profil ultérieur, tant pour celui des knezes, que de la noblesse, nous avait permis une introspection plus détaillée dans les rapports d'entre les nobles et les knezes banatiens, marquée par des exemples concrètes, dont la finalité pourrait offrir une nouvelle dimension au paysage social du Banat Montagneux médiéval.

L'équation sociale que nous la proposons prit en considération un triple rapport établi au niveau de la contrée, tout en partant de la nouvelle législation introduite par la dynastie Angevine, entre les knezes habituels (qui n'ont pas encore obtenu les documents de confirmation dans leurs anciennes possessions), les knezes nobles roumains (reconnus par le pouvoir central par les actes de nouveau don conferts juste dans cette période) et les nobles allogènes, établis dans la zone grâce à des dons royaux, ceux-ci se manifestant en un élément perturbateur, qui va compliquer le processus de redésignage des superstructures sociales banatiennes.

Il faut préciser, avant tout, qu'il s'agit d'un rapport sensiblement différent d'une zone à l'autre, car le Banat collinaire et montagneux avait ses traits spécifiques, avec ses huit districts privilégiés (circonscrits en général au Banat de Séverin), plus protégés des immixtions externes, le Banat de la zone de plaine du comitat de Timis, favorable au développement des grands domaines foncières, donc intéressant pour la noblesse du royaume ou pour ses dignitaires. C'est extrêmement intéressant l'espace d'interférence d'entre les deux zones, là où les frictions déterminés par le droit de maîtrise sur les terres ont été beaucoup plus virulentes en mesure qu'ici se sont intersectés trois groupes d'intérêts: celui des knezes habituels, situés sous des diverses formes de subordination et qui cherchent garder un part de leurs possessions foncières; celui des knezes nobles roumains, déjà possesseurs des nouveaux titres de dons, qui vont consolider leurs possessions foncières; celui des nobles allogènes doués avec des terres dans cette zone par la cour royal, sans aucune doute, la fraction puissamment intéressée dans l'extension la plus rapide possible, donc plus brutale, des possessions foncières. Cet étude est consacré juste à cette zone intermédiaire car, selon notre opinion, on trouve ici la typologie la plus relevante concernant les conflits pour la maîtrise, tels comme se sont manifestés ceux-ci pendant le XIV-e siècle et dans la première moitié du XV-e siècle, alors quand on a "redessiné", selon la nouvelle législation, le système foncier banatien. En conséquence, on peut reconnaître cette ligne de démarcation aux frontières qui séparaient le comitat de Timis de l'espace des huit districts privilégiés de Caraș, de Lugoj, de Sebes, de Comiat, de Izvoarele Carașului et de Barzava se manifestant les plus nombreuses confrontations entre les nobles et les knezes, tranchés presque toujours en faveur de la dernière catégorie. Dans nos jours, il s'agit du coin nord-ouest du département de Caraș-Severin, là où le cours de la rivière de Bârzava quitte la zone collinaire et montagneuse de Dognecea vers la plaine de Timis, dans l'aréal des localités de Berzovia, de Ghertenis, de Ramna, et de Sosdea. Du point de vue géographique il s'agit de la seule zone de plaine du Banat de Caraș, fait qui renforce l'argumentation vis-à-vis du puissant intérêt des éléments allogènes pour ces endroits.